

IVANA PECHÁČKOVÁ

K OTÁZCE VYMEZENÍ ZÁZEMÍ PLZNĚ

I. Pecháčková: *To the Demarcation of the Hinterland of Plzeň*. — Sborník ČSGS, 93, 4, p. 279–291 (1988). — This paper is a summarization of the results and conclusions of the thesis submitted by the author at the Department of Economic and Regional Geography at the Faculty of Natural Sciences of the Charles University, Prague. It concerns a valuation of selected regional processes in the hinterland of the Plzeň seat-regional agglomeration.

1. Úvod

Plzeň je čtvrtým největším městem České socialistické republiky, jádrem jedné z jedenácti vymezených sídelně regionálních aglomerací, zároveň největší populační ekonomickou koncentrací západočeského prostoru výrazně ovlivňující území kraje. Tato mimořádná koncentrace obyvatelstva, pracovních příležitostí a jiných ekonomických aktivit nutně ovlivňuje prostorovou strukturu zázemí.

Naše práce zaměřuje svou pozornost právě na vývoj a změny prostorové struktury spádového území Plzně. Zakládá se na hodnocení vztahů mezi územními jednotkami — na regionálních procesech týkajících se obyvatelstva. Výběr sledovaných regionálních procesů tvoří:

1. Pracovní dojížďka do zaměstnání.
2. Migrace obyvatelstva.
3. Spádovost obyvatelstva za službami.

Každý z těchto procesů charakterizuje jinou úroveň vztahů mezi střediskem a zázemím, jinou intenzitu a územní rozsah, kvalitu a celkový význam zázemí města. V práci se zabýváme nejprve hodnocením každého procesu samostatně, srovnáním dat z roků 1961, 1980, jejich vývojovými změnami. U všech procesů bylo vymezeno různě rozsáhlé spádové území Plzně rozčleněné na různě intenzitní stupně jak statistickým hodnocením, tak mapovými přílohami. Aby byla zajištěna srovnatelnost údajů v čase, jsou veškerá data upravena podle administrativního vymezení platného ve sčítání roku 1980. Plzeň je hodnocena jako území okresu Plzeň-město.

2. Dojížďka do zaměstnání

Nejnižší řád regionálních procesů představuje dojížďka do zaměstnání, která společně s nejnižším vybraným řádem služeb — spádovostí za

základními službami — má rozhodující význam pro vymezování nejtěsnějšího zázemí Plzně a elementárních sociálně geografických komplexů v jejím zázemí.

2.1. Pohyb za prací podle územních jednotek vyššího řádu

Hrubou charakteristikou určující postavení Plzně v ČSR je z hlediska pracovního pohybu rozbor pracovní dojížděky mezi Plzní a okresy ČSR.

Přesto, že intenzitou vyjížděkovosti za prací patří Západočeský kraj na jedno z posledních míst mezi kraji ČSR (v r. 1980 31,5 % ekonomicky aktivních obyvatel vyjíždí za prací mimo místo bydliště), je dojížděka do zaměstnání v kraji významným společenským procesem, odrazem prostorové struktury rozložení pracovních příležitostí a pracovních sil, stupně industrializace a urbanizace.

V rámci ČSR je Plzeň jádrem s pracovní vazbou na další ekonomická jádra stejné nebo vyšší řádové úrovně (Karlovarsko-chebská sídelně regionální aglomerace a středočeský prostor). Pohyb těchto pracovních sil v rámci ČSR je však výrazně specializovaný, odpovídá odborné specializaci a kvalifikaci pracovních sil. V rámci těchto pracovních vztahů na větší vzdálenosti dominuje Praha a celkové pracovní spojení Plzně se středočeským prostorem.

Z hodnocení pohybu za prací mezi Plzní a okresy ČSR vyplynulo, že Plzeň jako cíl pracovní dojížděky z okresů má největší význam pro nejbližší okresy Plzeň-jih a Plzeň-sever. V obou případech vyjíždí téměř 1/3 ekonomicky aktivního obyvatelstva. Důvodem je vhodné dopravní spojení, blízkost Plzně, hledání pracovních příležitostí ve městě, celková atraktivita krajského města — vyšší mzdy, možnost získání bytu, kulturní vybavenost. Dominantnost obou plzeňských okresů v krytí pracovní dojížděky je výrazná, ale vývojově by celý proces měla ukončit stabilizace pracovního pohybu, neboť pracovní zdroje obou okresů nejsou nevyčerpatelné.

Z ostatních okresů je kryta denní dojížděka do zaměstnání do Plzně nejvíce pracovními silami okresu Rokycany, který patří vedle obou plzeňských okresů k nejvýraznějšímu zájmovému území Plzně, vývojově však naznačuje stabilizaci dalšího absolutního růstu pracovní dojížděky do Plzně a spíše relativní samostatnost rokycanského prostoru.

Podíl mimokrajských okresů na dojížděce do Plzně je ve sledovaném období klesající (1970 — 6,3 %, 1980 — 5,3 %). Pozornost zasluhuje vazba na Prahu, kde index růstu pracovního salda mezi Plzní a Prahou v období 1870—1980 zaznamenal nejprudší nárůst. V tomto případě však jde o převažující pracovní pohyb z Plzně do Prahy. Ve sledovaném období se síla pracovního proudu z Plzně do Prahy zvětšila 2,5krát! Podíl počtu vyjíždějících ekonomicky aktivních z Plzně do Prahy na celkovém počtu vyjíždějících z Plzně činil v těchto časových horizontech 7,1 % a 19,7 %. Praha představuje nejvýznamnější cíl vyjížděkových pracovních směrů z Plzně, což je důsledek pracovní orientace Plzně na centrum řádově vyšší a zároveň příkladem silné pracovní působnosti Prahy na všechna další mezoregionální jádra celého sídelního systému ČSR.

2.2. Hodnocení pohybu za prací mezi Plzní a obcemi ČR

Tento způsob hodnocení umožňuje nejdetailnější strukturalizaci pracovního vztahu mezi střediskem a zázemím. Do sledovaného souboru byly zahrnuty všechny obce, jejichž dojíždku do Plzně nebo vyjíždku z Plzně tvořilo minimálně 10 ekonomicky aktivních dojíždějících nebo vyjíždějících v daném směru. V tomto pohybu nebyli zahrnuti učňové, žáci a studenti.

Nejsilnější pracovní proudy směřují do Plzně z největších středisek ekonomicky aktivních obyvatel v zázemí s krátkou vzdáleností od Plzně, dobře dopravně dostupných. Podíl těchto středisek na celkové dojíždce do Plzně má vzestupné tendence, s rostoucí vzdáleností od Plzně je pokles podílu na dojíždce do Plzně výraznější. V zázemí Plzně tato střediska vytvářejí liniové uspořádání ve směru hlavních dopravních tahů:

- a) Třemošná — Horní Bříza — Plasy,
- b) Vejprnice — Tlučná — Nýřany,
- c) Líně — Zbůch — Chotěšov,
- d) Dobřany — Přestice,
- e) Starý Plzenec — Štáhlavy — Nezvěstice — Blovice,
- f) Chrást — Rokycany.

V pořadí další nejsilnější pracovní proudy do Plzně směřují z nejbližších populačně a ekonomicky významných středisek přilehlých okresů, která jsou zároveň samostatnými jádry pracovních regionů (Cheb, Aš, Mariánské Lázně, Karlovy Vary, Klatovy, Švihov, Holýšov, Staňkov, Stříbro).

Také obrácený pohyb za prací z Plzně je orientován na ekonomicky nejsilnější střediska v zázemí města na území okresů Plzeň-sever, Plzeň-jih, Tachov, s vhodnými dopravními podmínkami a dostatkem pracovních příležitostí. Tento vztah lze charakterizovat jako spolupráci mezi silným jádrem a ekonomicky nejvyspělejšími středisky v zázemí — Rokycany, Nýřany, Starý Plzenec, Třemošná, Horní Bříza, Dobřany, Chrást, Stod, Stříbro.

Pracovní pohyb směřující z Plzně vývojově slábne, celková vyjíždkovost z Plzně klesá.

Pro zhodnocení významu malých obcí v těsném zázemí města s malým počtem bydlícího obyvatelstva, ale často s více než 50% vyjíždkovostí ekonomicky aktivního obyvatelstva do Plzně, byly v dalším hodnocení plzeňského zázemí použity tyto intenzitní ukazatele:

- a)
$$\frac{\text{počet dojíždějících ek. aktiv. za prací z obce do Plzně}}{\text{počet ek. aktiv. bydlících v obci}},$$
- b)
$$\frac{\text{obrat pracovního pohybu mezi obcí a Plzní}}{\text{vzdálenost mezi obcí a Plzní v km}}.$$

Kategorizace obcí podle prvního intenzitního ukazatele vývojově potvrdila nejvyšší intenzitu pracovní dojíždky malých obcí v těsné blízkosti města, které představují nejbližší zásobárnu pracovních sil pro plzeňskou ekonomickou základnu.

Celý prostor, ve kterém se intenzita dojíždky do Plzně uplatňuje nejvíce, má pravidelné kruhovitě uspořádání kolem jádra. S rostoucí

vzdáleností od města intenzita dojížděky slabne. Tato zóna roste počtem trvale bydlícího obyvatelstva i podílem na celkové dojížděkovosti do Plzně. Její význam z hlediska pracovního propojení s městem roste.

Kategorizace obcí podle druhého intenzitního ukazatele vytváří jinou strukturu pracovního zázemí města. Spádové území je tvořeno kontinuálním napojováním ekonomicky silnějších středisek v zázemí právě pomocí malých obcí v těsné blízkosti Plzně s nejvyšší intenzitou vyjížděky a naznačuje rozšiřování plzeňského jádra do 3 směrů:

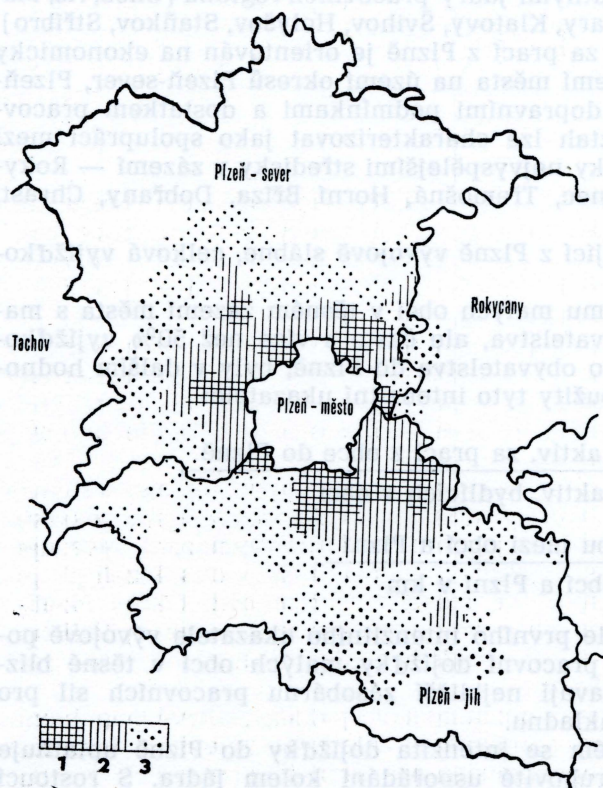
- a) Třemošná — Horní Bříza — Kaznějov — Plasy,
- b) Vejprnice — Tlučná — Nýřany,
- c) Starý Plzenec — Štáhlavy — Blovice.

Provedená kategorizace obcí podle územní spjatosti pracovního procesu Plzně v letech 1970—1980 nepřinesla žádné výrazné prostorové změny.

Prostorová struktura pracovního pohybu mezi Plzní a obcemi v zázemí je graficky znázorněna na obr. č. 1 a č. 2.

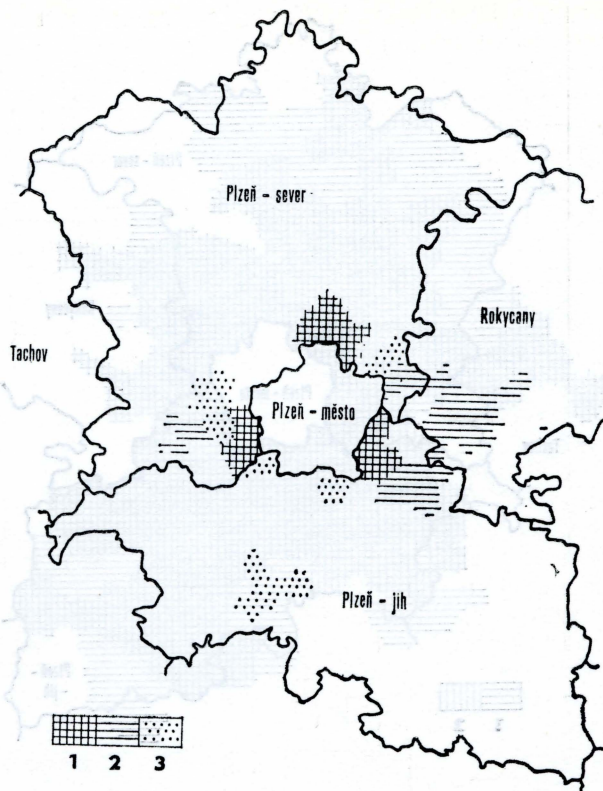
K vymezení hranic pracovního regionu Plzně jsme využili prací Terplanu Praha z let 1961, 1970 a regionalizace pohybu za prací J. Jedličky na přírodovědecké fakultě UK Praha z roku 1980. Tyto práce používají dvě hlavní kritéria při vymezování pracovních regionů a jejich jader:

- a) převládající spád pracovní dojížděky do zaměstnání do příslušného jádra,
- b) velikost pracovního zázemí minimálně 5 tis. obyvatel.

Obr. č. 1 — Intenzita pracovní vyjížděky z obcí Západočeského kraje do Plzně v roce 1980 je vyjádřena podílem počtu vyjíždějících ekonomicky aktivních obyvatel z obce do Plzně na celkovém počtu ekonomicky aktivních obyvatel v obci. Celý podíl je vynásoben 100 %. 1 — 60,0; 2 — 40,1—50,0; 3 — 20,1—40,0.

Obr. č. 2 — Intenzita pracovního obratu mezi obcemi Západočeského kraje a Plzní v roce 1980 je dána podílem celkového obratu pracovního pohybu mezi obcí a Plzní ke vzdálenosti obce od Plzně.
1 — 100,0; 2 — 60,1—100,0; 3 — 40,1—60,0.

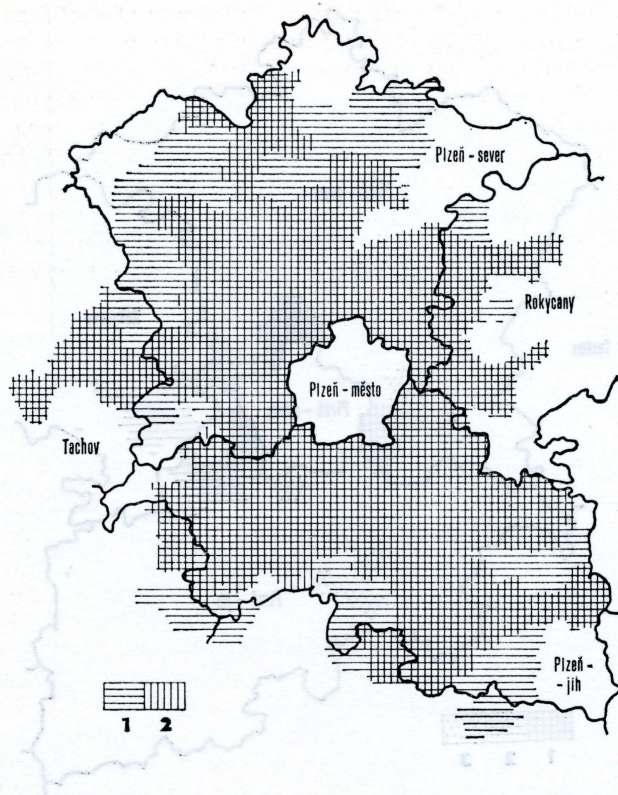

Z výsledků těchto prací můžeme v rámci Západočeského kraje období 1961—1980 hodnotit jako rozpadávání okrajových částí plošně největších pracovních regionů, vznik nových pracovních regionů (Holýšov, Kralovice), posilování slabších pracovních regionů (Sušice, Horažďovice, Stříbro). V kraji je charakteristické vyrovnávání pracovních regionů a jader nižšího řádu a rostoucí pracovní přitažlivost Karlových Varů.

Pro hodnocení v období 1970—1980 jsme použili pouze kritérium převládajícího spádu; nebyl brán ohled na velikost zázemí sousedních pracovních regionů. Změny v takto vymezené prostorové struktuře pracovního regionu Plzně zachycuje obr. č. 3.

Z vnitřní struktury pracovního regionu města vyplývá, že počet obyvatelstva vázaného v regionu tvoří z většiny bydlící obyvatelstvo okresu Plzeň-jih (v r. 1980 — 37,4 %), a protože kritérium vymezení vykazuje převládající spád ve vyjíždě do Plzně, lze soudit, že okres Plzeň-jih je na Plzni jednostranně závislejší ve smyslu podřízenosti. Okres Plzeň-sever, na jehož území se vyskytuje více obcí s intenzívnější vyjížděkou, je tou částí zázemí, ve které se uplatňuje spíše oboustranný pracovní vztah mezi středisky a Plzní.

Pracovní region (bez jádra) zaznamenává pokles celkové populační velikosti. Také územní rozsah pracovního regionu se zmenšuje (omezo- vání dojížděky na velké vzdálenosti, orientace na bližší středisko s dostat-

Obr. č. 3 — Pracovní region Plzně v letech 1970, 1980. 1 — plocha pracovního regionu v roce 1970 podle převládajícího směru vyjíždky do Plzně; 2 — plocha pracovního regionu v roce 1980 podle převládajícího směru vyjíždky do Plzně.

kem pracovních příležitostí, posilování pracovních příležitostí sousedních pracovních regionů — Toužim, Horšovský Týn, Klatovy, osamostatňování pracovních regionů — Kralovice).

3. Migrace obyvatelstva

Migrace obyvatelstva společně s obslužnými procesy vyššího řádu charakterizuje vyšší řádovou úroveň vztahu jádro—zázemí než pracovní pohyb. Migrace představuje proces pohybu obyvatelstva za celkovou atraktivitou jádra. Vyznačuje se nižší intenzitou procesu, ale větším územním rozsahem.

Zvláštním faktorem působícím na migrační pohyb obyvatelstva a jeho další populační vývoj v Západočeském kraji byla nutnost dosídlování pohraničí po odsunu německého obyvatelstva v letech 1945—1947.

Tento přesun obyvatelstva přinesl s sebou i trvalé změny v populačním vývoji českého pohraničí a vytváření sídelní struktury, změnil podmínky populačního vývoje samotné Plzně. Po odsunu přicházelo české obyvatelstvo z vnitrozemí vyznačující se mladou věkovou strukturou, vysokým přirozeným přírůstkem. Chudé zemědělské pohraniční okresy, odlehlost významnějších sídel a celková nízká atraktivita nedokázaly však obyvatelstvo stabilizovat. Proto u další generace přistěhovalců dnes dochází k zpětnému pohybu do vnitrozemí. Cílem stěhování jsou buď

bývalé zdroje pohraniční migrace nebo atraktivní sídla vytvářející „překážky“ na cestě do vnitrozemí. V případě Plzeňska se cílovými stanicemi zpětné migrace stává samotná Plzeň, průmyslové oblasti Horní Břízy, Kralovic, Nýřan, Dobřan, Chlumčan, Stodu a Stříbra. Na území s vysokým podílem německé národnosti do roku 1945 je pro dnešní obyvatelstvo charakteristická vysoká přirozená měna, silný migrační pohyb a nejvyšší úbytky stěhováním.

Pro populační velikost Plzně má migrace hlavní význam. Od 60. let zajišťuje stálý plynulý nárůst počtu obyvatelstva, zlepšuje věkovou strukturu. Tomuto procesu však zatím neodpovídá dostatečná bytová výstavba a řešení bytového problému.

3.1. Migrace obyvatelstva podle územních jednotek vyššího řádu

Při hodnocení migračních pohybů z hlediska významu pro Plzeň vycházíme z meziokresní migrace v rámci ČSR v období 1961—1980.

Migrační proces sledovaný na základě údajů o migraci okresu Plzeň-město a okresy ČSR v období 1961—1980 potvrdil všeobecné tendence omezování migračního pohybu mezi systémy vyššího řádu a jejich uzavírání z hlediska migrace obyvatelstva. Pro Plzeň to znamená výrazné omezování migračního vztahu plzeňského systému především se systémem karlovarsko-chebsko-sokolovským. Trvale silný zůstává migrační vztah Plzně a Prahy (r. 1980 — 13 % všech emigrantů z Plzně směřovalo do Prahy).

Směry emigračních proudů z Plzně jsou konstantní — okresy Plzeň-sever, Plzeň-jih, hl. m. Praha. Dominují plzeňské okresy a potvrzují zatím silnější migrační pohyb do plzeňského zázemí než do střediska vyššího řádu.

Směry migračních proudů jsou orientovány také konstantně — okresy Plzeň-sever, Plzeň-jih (r. 1976—1980 41 % všech imigrujících do Plzně).

Postavení okresu Rokycany v migračním procesu Plzně se výrazně neprojevuje, vystupuje na stejné úrovni migračního vztahu jako ostatní okresy Západočeského kraje.

Migrační zájmové území města bylo vymezeno kategorizací okresů ČSR podle intenzity salda a obratu migrace. Takto hrubě vymezené migrační zázemí Plzně vytvářejí sousedící okresy kontinuálně na sebe navazující, základní charakteristikou je pokles intenzity migračního vztahu se vzrůstající vzdáleností od Plzně. Dynamika hodnocení za období 1961—1980 charakterizuje proces jako stabilizovaný.

3.2. Hodnocení migračního procesu mezi Plzní a obcemi Západočeského kraje

Získat údaje o migračním pohybu mezi obcemi je v důsledku krátkodobého uložení těchto materiálů na příslušných institucích obtížné. Údaje za obce, které byly dostupné, reprezentovaly příliš krátký časový úsek a pro hlubší analýzu byly nereprezentativní. Proto jsme při vy-

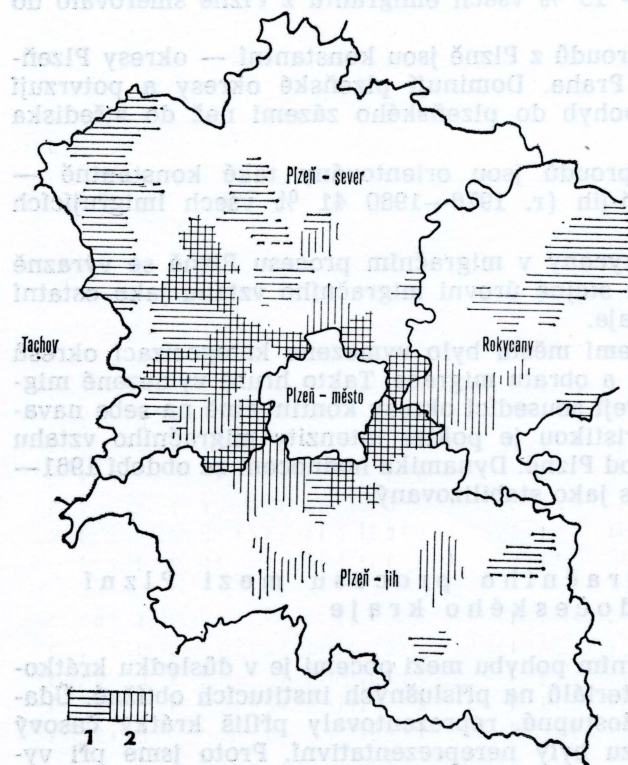
mezování vlastní migrační základny Plzně nejprve vycházeli z metodiky práce M. Hampla (1963).

Aplikací metodiky M. Hampla pro roky 1970 a 1980 jsme zjistili výrazné územní zmenšení populační migrační základny Plzně, která ještě v 60. letech zahrnovala většinu okresů Západočeského kraje a v současné době se omezuje pouze na okresy Plzeň-sever, Plzeň-jih. Populační situace v této migrační základně není perspektivní z hlediska vývoje přirozeného přírůstku i přírůstku migračního. Věková struktura a rozsah bytové výstavby jsou trvale pod průměrem Západočeského kraje. Nastává otázka možnosti vyčerpání tohoto migračního zázemí města.

Vlastní metodika vymezování migrační základny vycházela z údajů o pohybu obyvatelstva mezi obcemi Západočeského kraje a Plzní. Jedná se o období listopad 1982 — červen 1983, sledovány byly všechny obce alespoň s jedním migrantem v obousměrném pohybu Plzeň-obec.

Vzhledem k malým počtům sledovaných migrantů jsme jednotlivé obce přiřadili do spádových obvodů příslušného střediska místního významu. Intenzitní ukazatele migrace pro jednotlivé obvody středisek místního významu odlišily dva typy migračního vztahu těchto jednotek:

a) obvody středisek místního významu s oboustranným migračním vztahem s Plzní, kterým je možno přiřadit funkci perspektivních satelitních sídlišť pro ubytování pracovních sil Plzně (Město Touškov, Štěnovice, Chrást, Starý Plzenec),

Obr. č. 4 — Migrační zázemí Plzně v letech 1982 — 1983. 1 — území, ve kterém podíl migračního obratu mezi obcí a Plzní na 100 obyvatel bydlících v obci je $> 1,0$; 2 — území, ve kterém podíl migračního obratu mezi obcí a Plzní ke vzdálenosti obce od Plzně je $> 1,0$.

b) obvody středisek místního významu s převládajícím migračním pohybem do Plzně a migračně ztrátové v důsledku neschopnosti stabilizace obyvatelstva (Všeruby, Bezvěrov).

Přehled o prostorovém uspořádání obcí tvořících migrační zázemí Plzně znázorňuje obr. č. 4.

4. Spádovost obyvatelstva za službami

Podkladem našeho hodnocení byly údaje získané z dotazníkové akce Geografického ústavu ČSAV v Brně v r. 1979 „Zjišťování spádu za občanskou vybaveností“. Z 12 druhů sledovaných služeb v dotazníku jsme vybrali 3 služby reprezentující 3 řádové úrovně obslužného procesu. Pro každou místní část obce a vybranou službu jsme získali přehled o různé intenzitě spádu k uvedeným střediskům: „převážný“, „částečný“, „výjimečný“. Kritériem přiřazení obce do příslušného spádového obvodu byl „převážný“ směr pohybu nebo v pořadí další nejintenzivnější směr pohybu. Pokud v této kategorii se vyskytovalo u jedné místní části více spádových středisek, bylo toto území označeno za oscilační.

Sledovali jsme 3 řádové úrovně obslužného procesu a očekávali jsme mezi nimi rozdíly jak v plošném rozsahu obsluhovaného území, tak v intenzitě uspokojování potřeb:

- a) spádovost obyvatelstva za základními službami (holič, čistírna, atd.),
- b) spádovost obyvatelstva za speciálním průmyslovým zbožím,
- c) návštěva divadel, koncertů.

Tyto zvolené tři úrovně obslužného procesu vymezují různě rozsáhlé zázemí ovlivňované Plzní, přičemž lze předpokládat, že se zvyšujícím se řádem služby územní rozsah vlivu Plzně roste. Kromě spádového území Plzně z hlediska sledovaných obslužných procesů jsme v zázemí města vymezili i další obslužná střediska a jejich spádové obvody, čímž jsme získali přehled struktury obslužné sítě a její hierarchii v zázemí Plzně.

Sledovanými jednotkami jsou místní části obcí Západočeského kraje podle stavu k roku 1979.

4.1. Spádovost obyvatelstva za základními službami

Plošný rozsah spádového obvodu Plzně výsledky šetření vymezily rozsáhleji než jsme očekávali. Převážnou část tvoří území okresu Plzeň-sever (18,4 % celkové populační velikosti okresu). Většinou jde o obce o velikosti do 500 obyvatel, se špatnou vybaveností, jejichž bydlící obyvatelstvo musí i za základními službami dojíždět do Plzně. Podíl okresu Plzeň-jih na plošném i populačním rozsahu obslužného regionu Plzně je menší, tvoří ho území obcí kontinuálně na sebe navazující ve směru Plzeň — Blovice.

Plzeň svým obslužným procesem nejvíce omezuje obslužnou funkci nejbližších středisek místního významu obou plzeňských okresů. Tato střediska plní obslužnou funkci pouze pro obyvatele samotného jádra, obyvatelstvo jejich spádových obvodů je pak přitahováno Plzní (Chrást, Třemošná, Kaznějov, Horní Bříza, Město Touškov, Dobřany, Štěnovice, Blovice, Starý Plzenec, Nezvěstice, Všeruby, Bezvěrov).

Se vzrůstající vzdáleností od Plzně přitažlivost města slábne a územní struktura obslužné sítě základních služeb se shoduje se střediskovou sítí osídlení středisek místního významu.

4.2. Spádovost obyvatelstva za speciálním průmyslovým zbožím

Obslužný region Plzně vymezený podle spádu za speciálním průmyslovým zbožím se téměř shoduje s obslužným regionem Plzně vymezeným podle spádu za základními službami. Pro územní strukturu obslužné sítě v zázemí je charakteristická nevýrazná funkce středisek místního významu, nutnost pohybu obyvatelstva za službami do Plzně, často i na velké vzdálenosti.

Obslužně nejslaběji vybavené se jeví spádové obvody a samotná střediska místního významu Bezděrov, Všeruby. Jak potvrzuje i rozbor migračního procesu, důsledkem je neschopnost stabilizace obyvatelstva a právě tato střediska vystupují jako migračně silně ztrátová (viz. kap. 3.2.).

4.3. Návštěva divadel, koncertů

Přesto, že jde o pohyb obyvatelstva charakterizující nejvyšší řád obslužného procesu, nevyplynula z dotazníkového šetření jednostranná závislost území na Plzni. Nejasnosti vyplývají již z nepřesné specifikace uskutečňované potřeby.

Za zázemí Plzně bylo tedy označeno veškeré území s převážným směrem do Plzně a v něm byla vymezena další střediska řádově nižší kulturní funkce.

Plzeň plní funkci kulturního centra pro téměř 1/3 obyvatelstva bydlícího v Západočeském kraji. Spádové území Plzně tvoří převážné části okresů Tachov, Rokycany, Plzeň-sever, Plzeň-jih. Region má protáhlý tvar ve směru západ—východ, nejvzdálenější částí jsou pohraniční obce okresu Tachov, což svědčí o malé kulturní vybavenosti těchto oblastí. Na jihu plzeňského regionu se uplatňuje spádovost za kulturou do Klatov, Domažlic a Horšovského Týna, na severu se projevuje bývalá mezikrajská hranice karlovarsko-plzeňská.

Uvnitř zázemí Plzně se uplatňují v rámci okresů kulturní střediska nižšího řádu:

okres Domažlice—Staňkov, Domažlice,

okres Plzeň-jih—Stod, Přeštice,

okres Plzeň-sever — Kralovice, Kozlany, Manětín,

okres Rokycany—Radnice, Zbiroh, Mýto, Rokycany,

okres Tachov—Bor, Střbro, Kladruby, Konstantinovy Lázně, Tachov.

I mezi těmito spádovými středisky lze odlišit různé řádové úrovně. Jednak jde o střediska obvodního významu, střediska místního významu a zvláštní skupinu tvoří obce se speciální spádovostí za kulturou (Kladruby).

Závěrem hodnocení obslužného procesu lze shrnout, že rozbor sledovaných řádových úrovní potvrdil princip spádovosti za službami — se zvyšujícím se řádem služby roste rozsah vlivu dominantního střediska ce-

lého prostoru. V případě Plzně se výrazný rozdíl v rozsahu vlivu mezi prvními dvěma řadovými úrovněmi služeb neuplatňuje vůbec, což svědčí o značné dominantnosti Plzně v uspokojování služeb pro obyvatelstvo celého plzeňského prostoru i na nejnižších řadových úrovních obsluhového procesu.

Řadová odlišnost vybraných obslužných procesů a jejich porovnání z hlediska velikosti ovlivňovaného území uvádí tab. č. 1.

Tab. 1 Populační velikost spádového území Plzně podle řádu služby

Řád služby	Počet bydlících v tis.	Podíl na počtu bydlících ZČK v %
základní služby	21,5	2,4
speciální průmyslové zboží	30,1	3,4
návštěva divadel, koncertů	281,5	29,7

Poznámka: ZČK — Západočeský kraj

Pramen: Výpočty podle dotazníkového šetření „Zjišťování spádu za občanskou vybavenost“ v r. 1979, GGÚ ČSAV Brno

5. Závěr

Konfrontací všech tří sledovaných regionálních procesů je možno vymezit v zázemí Plzně to území, které se vyznačuje nejvyšší intenzitou vztahu z hlediska všech tří regionálních procesů současně. Tento zájmový prostor Plzně má charakter kontinuálního napojování větších středisek na Plzeň pomocí malých středisek v těsném zázemí města, která jsou většinou s Plzní spojena vysokou intenzitou dojížděky do zaměstnání nebo silnou spádovostí za službami. Struktura tohoto zázemí je zachycena v grafické příloze č. 5.

Závěrem lze shrnout:

- pokles plošného i populačního rozsahu pracovního regionu Plzně,
- pokles plošného i populačního rozsahu migrační základny Plzně,
- koncentrace a zintenzivňování obou těchto procesů do prostoru Plzeň — její nejtěsnější zázemí a zároveň růst významu samotného města jako centra služeb pro plzeňský prostor,
- z hlediska dominantnosti regionálních procesů v zázemí města (viz tab. č. 2) se zatím nejsilněji projevuje pracovní dojížděka do zaměstnání.

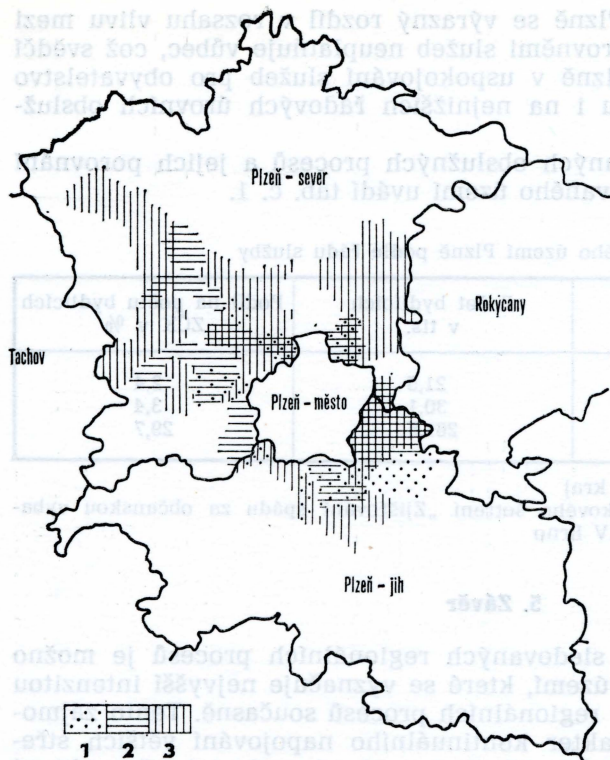
Tab. 2 Dominantnost Plzně v rámci Západočeského kraje

	1970	1980
podle počtu bydlícího obyvatelstva	1,34	1,40
podle počtu pracovních příležitostí celkem	1,57	1,55
podle počtu pracovních příležitostí v terciéru	1,35	1,44

Poznámka:

dominantnost = $\frac{\text{hodnota prvního sídla v pořadí (Plzeň)}}{\text{celková hodnota sídel na 2.—15. místě}} \times 100$

Pramen: Výpočty podle Retrospektivního lexikonu obcí ČSR, interní materiály KERG PŘF UK v Praze

Obr. č. 5 — Zázemí Plzně podle typu regionálního procesu. 1 — pracovní dojíždka — území, ve kterém podíl počtu dojíždějících ekonomicky aktivních obyvatel z obce do Plzně na 100 obyvatel bydlících v obci je $> 60,0$; 2 — migrace obyvatelstva — území, ve kterém podíl migračního obrátu mezi obcí a Plzní na 100 obyvatel bydlících v obci je $> 1,0$ a zároveň podíl migračního obrátu mezi obcí a Plzní ke vzdálenosti obce od Plzně je $> 1,0$; 3 — spádovost obyvatelstva za základními službami — území, s převládajícím směrem spádu.

Vývojové hledisko však potlačuje další růst pracovního významu Plzně pro její zázemí. Důležitosti nabývá funkce města jako střediska uspokojování služeb s poměrně rozlehlým spádovým územím. Koncentrace pracovních příležitostí začíná být vytlačována procesem koncentrace služeb.

Ve formování zázemí Plzně můžeme tedy pozorovat náznak dekoncentrace funkcí jádra aglomerace do funkčních středisek v zázemí (především funkce obytné nebo pracovní) a zároveň významný růst obslužné funkce samotného jádra pro plzeňský prostor. Rozhodující úlohu ve struktuře prostoru má jediné středisko s monocentrickými vazbami se zázemím.

Literatura:

1. HAMPL, M.: Populační základny největších imigračních center v Československu. Sborník ČSGS, 68, Praha, Academia 1963, č. 2, s. 87—89.
2. HAMPL, M., JEŽEK, J., KÜHNEL, K.: Komplexní struktura sociálně-geografického systému na příkladě ČSR. AUC, Praha 1976, č. 1, s. 45—79.
3. HAMPL, M., JEŽEK, J., KÜHNEL, K.: Sociálněgeografická rajonizace ČSR. Československá demografická společnost při ČSAV, Praha 1978, 303 s.
4. KÁRA, J.: K hodnocení středisek sociálněgeografické regionalizace. AUC, Praha 1980, č. 2, s. 53—69.
5. KUPKA, J.: Regionální působnost středisek služeb v Západočeském kraji. Diplomová práce, Přírodovědecká fakulta UK v Praze, 1975, s. 60.
6. KÜHNEL, K.: Geografická struktura migrace obyvatelstva v Čechách. Kandidátská disertační práce, Přírodovědecká fakulta UK v Praze, 1975, 106 s.

7. KÜHNL, K.: Příspěvek k poznání významu vzdálenosti v migračním pohybu obyvatelstva. AUC, Praha 1976, č. 2, s. 101—114.
8. MACKA, M., KRÁLOVÁ, J.: Kvalitativní změny ve vývoji dojížděky do zaměstnání v ČSR 1961—1970. Studia Geographica, Brno, GGÚ ČSAV 1977, s. 67—74.
9. MIŠTERA, L.: Význam prvního osídlování pohraničí bývalého Plzeňského kraje. Sborník ČSGS, Praha 1961, č. 2, s. 114—130.
10. MIŠTERA, L.: Regionální struktury v geografii Západočeského kraje. Krajský pedagogický ústav, Plzeň 1982, 10 s.
11. VLČEK, I., PAVLÍK, Z.: Mobilita venkovského obyvatelstva. AUC, Praha 1967, č. 1, s. 3—37.

Summary

TO THE DEMARCATION OF THE HINTERLAND OF PLZEŇ

Plzeň is the fourth largest town in the Czech Socialist Republic, the core of one of the defined urban regional agglomerations. At the same time it represents the largest concentration of population and economics in western Bohemia influencing significantly the whole region. This rather extreme concentration of population, working possibilities and other economic activities determines the spatial pattern of the town's hinterland.

Our work focuses on the development and changes of the spatial pattern of the flow area of Plzeň. It is based on the evaluation of relations between territorial units and regional processes related to the population. The following regional processes were observed:

- a) working migration to employment,
- b) migration (of population),
- c) flow of population to service centres.

Each of these processes characterizes a different level of relation between the centre and the hinterland, a different intensity and territorial range, the quality and total significance that influences the creation of the structure of the town's setting.

We have focused on each of the above-mentioned regional processes separately, comparing data from 1961, 1970, 1980 and their development changes. The comparability of the time data is secured by the elaboration of the data according to the administrative circumscription of spatial urban units in the 1980 census. The town of Plzeň is evaluated and considered an area of the district Plzeň-city. The confrontation of the three regional processes enabled us to define in the hinterland of Plzeň the area with the highest intensity of relations considering all regional processes at the same time.

Our work is an attempt to evaluate the range, intensity and development of selected regional processes in the hinterland of Plzeň, and the evaluation of their impact on the development and creation of structure of the town's setting.

Fig. 1 Intensity of the working migration from urban units to Plzeň in 1980.

Fig. 2 Intensity of working exchange between urban units and Plzeň in 1980.

Fig. 3 The working region of Plzeň in 1970, 1980.

Fig. 4 Migration hinterland of Plzeň in 1982—1983.

Fig. 5 Hinterland of Plzeň according to the type of regional processes.

(Pracoviště autorky: katedra ekonomické a regionální geografie přírodovědecké fakulty UK, Albertov 6, 128 43 Praha 2.)

Došlo do redakce 19. 11. 1987.